

Нови спољни параметри и оквири војне и безбедносне стратегије

Проф. др *Томислав Поповић*

Аутор се у свом раду залаже за принцип да се одбрамбена способност једне земље, па и наше, процењује и осмишљава уз уважавање неколико чинилаца: (1) ресурси неке земље сада се могу валоризовати са становишта могућности да буду активно и ефикасно укључени у међународне токове роба, услуга, капитала, технологије и људи, што је сасвим супротно концепту самодовољности и изолационизма, чему је, иначе, годинама била изложена наша развојна стратегија; (2) савремена технологија предодређује укупну одбрамбену способност у новонасталим условима, па сходно томе, и ефикасност наше одбране и безбедности, што налаже потребу за неодгодивим укључивањем СРЈ у војнотехнолошке програме и одбрамбене системе развијеног света, и (3) транснационалне компаније све изразитије потискују улогу државе у макроекономским и светским односима држава, а то улогу предузећа доводи у први план. Отуда се и може десити да политика и стратегија државе и центара технолошке, финансијске и друге моћи не буду подударне.

Из наведеног, сматра аутор, следи закључак да је прошло време апсолутне суверености малих држава, и да системи колективне безбедности и, нарочито, укључивање малих земаља у те системе, попримају прворазредан значај. Управо то је једна од основних поставки у систему наше безбедности, а пошто смо је запоставили, аутор предлаже да јој наша нова политика одбране посвети много више пажње него до сада. Осим тога, државно и војно руководство морају наћи начин како да националне и државне интересе укључимо у интересе оних који значајно одлучују о профилу и функционисању сада важећих и, нарочито, будућих система колективне безбедности.

Војна способност једне земље, стратешки посматрана кроз евентуалне регионалне или локалне сукобе, а у контексту целине послератних и најновијих збивања у међународном окружењу (у области економије, финансија и технологија), мора се процењивати и осмишљавати уз потпуно уважавање утицаја неколико скупина чинилаца.

1. Послератни развој земаља – у интегралном значењу схваћен као економски, социјални, технолошки и културни – заснивао се на убрзаном порасту трговинских, финансијских и технолошких трансакција и миграционих кретања. То је био и остао императивни услов развоја, нарочито мањих земаља, с недовољним ресурсима малог апсорпционог капацитета и ниског нивоа развоја.

Тако, на пример, раст вредности бруто друштвеног производа (БДП) развијених земаља Запада у периоду од 1950. до 1990. године износио је око 500, а спољне трговине 1.500 одсто. Крајем осамдесетих година токови новца преко границе премашивали су више од 70 пута вредност међународног промета роба и услуга. Такође, међународни токови директних инвестиција премашили су по динамици како раст производње, тако и међународни промет робе.

Створена је хијерархијска и асиметрична мрежа (међу)зависности у свету. На пример, 90 одсто извозних зарада земаља у развоју потиче од трговине с развијеним земљама Запада; између 50 и 60 одсто друштвеног продукта Белгије, Холандије и сличних земаља западне Европе остварује се у размени са светом, а више од 80 одсто спољне трговине Мексика и Канаде у размени са Сједињеним Америчким Државама, и слично. При томе, Савезна Република Југославија није изузетак, с обзиром на то да се око 65 одсто друштвеног продукта остваривало 1989. године (последња нормална година) у размени са светом и другим републикама, сада страним државама. Чак и у САД, које једине имају релативно самодовољну економију, удео спољне трговине у друштвеном продукту утростручен је током последњих 50 година.

Када се ради о увозу, значајно је, с војнобезбедносног становишта, да су то технолошки и репродукционо незамењиве компоненте, чији недостатак, непосредно или посредно, паралише велике сегменте производње. С друге стране, радно интензивне производње су сразмерно више извозно оријентисане, тако да застој у извозу изазива релативно снажне социјалне поремећаје, нарочито ако се у некој земљи устали висока незапосленост.

Покушај СССР-а да током седамдесетих година изгради привреду на принципима тржишне самодовољности и технолошког изолационизма, без обзира на изузетно богате ресурсе и голем тржишни потенцијал, завршен је потпуним неуспехом, без обзира на одрицања током више деценија и, у новије време, поданичку међународну инфериорност.

Такође, нису успешни ни сурогатни модели вештачке ценовне подршке „тржишног“ отварања према свету путем непрекидне депресијације домаће валуте и великих субвенција, с обзиром на то да наша и латиноамеричка искуства упозоравају да се тако стварају трајнија хиперинфлаторна жаришта и хронична неравнотежа у јавним финансијама и одлива домаћа супстанца. У крајњем, исти је ефекат на развој и безбедност као и у совјетском моделу: осиромашење привреде и грађана, социјална и политичка фрагментација, хронична спољноекономска неравнотежа, успорени раст и технолошко заостајање. Долази се у ситуацију да се извоз вештачки стимулише, са више од 30 до 70 одсто вредности остварених девизних зарада, под претпоставком да се избегну антидампиншке процедуре и друге антипротекционистичке мере. У таквим околностима осиромашено и изгладнело становништво – млади

без могућности за запошљавање, фрагментизовано социјално ткиво (национално, етничко, политичко...) и кадар ниске политичке и техничке културе – није ни мотивационо (психолошки) оспособљено за савремене ратне вештине и одбрамбене функције. Такав развојно-безбедносни потенцијал земље зависи од способности за активно и ефикасно учешће целина субјеката у међународним токовима роба, услуга, капитала, технологија и људи, са свим импликацијама на концепт развоја и политичко уређење простора (супротно концепту самодовољности и изолационизма). Свакако, то претпоставља ефикасну, јевтину, дискретну и професионално компетентну државу, која у функцији развоја обезбеђује међународно допустиву селективну и дозирану подршку одабраним, тржишно одрживим приоритетима политике отварања.

2. Живимо у условима када се мењају технолошке основе производње у свету. У економско смеће одбачене су производње, пословни системи и екстензивни начини организације привреде примерени класичним индустријским технологијама. Застареле производње не могу да прате трошковне и употребне стандарде које диктирају нове технологије, тако да се кумулатив тог јаза испољава хроничним дефицитом платног биланса, умањеном способношћу запошљавања, одливом вредности и ерозијом домаће супстанце, успореним и несигурним растом производње и свеобухватним квалитативним заостајањем, што значајно умањује војнобезбедносни потенцијал једне земље пројциран на дуги рок.

Изузетан значај нових технологија са становишта међународне конкурентности и способности одразио се, између осталог, на промене у распореду светске моћи, с одговарајућим војностратешким импликацијама:

а) Изузетно брзо је повећан финансијски, као и организациони, интелектуални и научни (експертски) праг за учешће и место у клубу произвођача нових технологија, непрелазан чак и за бројне развијене земље. Тако, на пример, у укупној производњи и промету чипова САД и Јапан учествују са више од 90 одсто.

б) С обзиром на висок финансијски, али комплексније схваћен и вредносни, критеријумски и социјални праг за учешће у процесима стварања, дифузије и трансферавања технологија, односно у процесима структурних промена и прилагођавања, продубљена је и готово окамењена стратификација земаља, са веома отежаним могућностима преласка из једне у другу категорију. Са становишта способности за учешће у технолошки индукованим процесима структурних промена и прилагођавања, у свету је формирано неколико категорија земаља између којих се продубљује јаз, са одговарајућим импликацијама на међународни положај и релативне потенцијале развоја: земље које управљају променама (САД и, донекле, Јапан и СР Немачка); земље које активно учествују у променама (већина земаља западне Европе, Канада и

Аустралија); земље које мање или више успешно прате промене (земље тзв. мали тигрови, Бразил...); земље које са већим или мањим помаком иду за променама (све земље источне Европе), и земље објекти промена (земље Африке, јужне Азије, већина латиноамеричких земаља), које плаћају изузетно високе социјалне, политичке и економске трошкове промена.

в) Увођење и хомогенизација техничких норми и стандарда од стране Европске заједнице, почев од 1993. године, чини у неким случајевима готово немогућим излазак са светских тржишта технолошки интензивних производа, производа виших фаза прераде и великог броја аграрних производа (еколошки, санитарни, безбедносни, технолошки стандарди...).

У тим околностима способност и мотивисаност за промене и прилагођавања критеријима технолошки развијеног и променљивог окружења, без икаквих илузија да се могу стварати и масовније примењивати тзв. генеричке технологије последње генерације, јесте опредељујућа варијабла сваке развојне политике. Из тога следе одговарајуће импликације на систем организације друштва, привреде и војног сектора, који мора почивати на иновацијама, предузетништву, маркетингу, менаџменту и информатици, што је нарочито потенцирано актуелном несташицом домаћег и страног капитала. Амерички војнотехнолошки програм „Рат звезда“, према озбиљним аналитичким размишљањима, био је основни покретач усвајања пројеката заснованих на вишим облицима интеграције од стране земаља чланица ЕЗ, са добровољним, по много чему судбинским одрицањем од важних компонената класичног државног суверенитета у корист супранационалних институција. Процењено је да би технолошко заостајање уситњених и фрагментизованих држава Европе водило к њеној колонизацији у односу на САД и Јапан. Упоредо с одрицањем од неких значајних функција класичног државног суверенитета, енормно је порастао значај система колективне безбедности, са свим пратећим политичким и организационим конвенцијама. То је, на изванредан начин, допунило и проширило национални суверенитет, нарочито мањих земаља. Наиме, ниједна од мањих земаља која учествује у војнотехнолошким програмима и актуелним системима колективне безбедности није, у суштини, изгубила део територије или националног суверенитета.

Полазећи и од тезе да савремене технологије предодређују војну ефикасност, све то упућује на закључак (*правило друго*) да војнобезбедносни разлози намећу потребу за укључивањем СР Југославије у војнотехнолошке програме и одбрамбене системе развијених земаља, са свим импликацијама уважавања критерија политички, економски и технолошки високохомогенизованог европског простора, као дела целине актуелних промена у свету. Између осталог, то намеће и неопходност деполитизације и професионализације војске.

3. За разлику од класичног колонијалног војноадминистративног присуства на interesно значајним територијама, велике транснационалне компаније (ТНК), директним инвестицијама америчког порекла (у прво време), постепено су преузимале контролу над прерађивачким, прометним и транспортним каналима свих важнијих сировина. Већ крајем седамдесетих година пет највећих ТНК контролисало је више од 80 одсто прераде, промета, транспорта и пласмана 20 најважнијих сировина. С друге стране, порастом промета и зарада ТНК у иностраним операцијама (првих послератних деценија у Европи) значајно су маргинализоване надлежности и моћ држава у међународним економским односима. Као резултат, крајем осамдесетих година, од 130 најснажнијих економских ентитета у свету 65 биле су ТНК, а 65 суверене државе. На пример, највећа америчка ТНК остварила је вредност продаје 1989. године у износу од 96 милијарди долара, што премашује више од 10 пута садашњу вредност укупног друштвеног продукта СР Југославије. Процењује се да ТНК покривају више од 60 одсто међународне размене, од чега се више од 50 одсто односи на тзв. интрафирмску размену, као и више од 80 одсто финансијских токова и технолошких трансфера у свету.

Уместо класичних односа држава – држава, наметнут је тзв. функционални тип интеграције светске привреде по принципу предузеће – предузеће, у којем пословно-уговорено право под окриљем транснационалне компаније истискује националну регулативу. Упоредо, те промене у распореду економске моћи и морфологији кључних актера светске привреде праћене су увођењем високохомогенизованих режима међународног пословања, на концептуалним и теоријским премисама неолиберализма. Новелирана и проширена правила међународног пословања под окриљем ГАТТ-а, након уругвајских мултилатералних трговинских преговора, покривају међународни промет индустријских и пољопривредних производа (после најновијег разрешења спора САД са ЕЗ и Француском), услуга (укључујући осигурање, транспорт, туризам, банкарство...), директних инвестиција и нових технологија (интелектуална и индустријска својина), чиме се и званично, након одговарајућих ратификација, држава истискује из свих значајнијих међународних трансакција. Уз то су, након неколико успешних међународних трговинских преговора, просечне царине за индустријске робе снижене, са 40 одсто 1940. и 23 одсто 1960. године, на мање од пет одсто 1990. године.

Иста филозофија и стратешка интенција уграђена је и у пројекат јединственог унутрашњег тржишта ЕЗ и обједињеног економског простора ЕЗ и ЕФТА. У таквим околностима, тежиште војне и одбрамбене способности најмоћнијих земаља, односно целокупног система колективне безбедности, заснива се на успешности водећих националних компанија у међународним трансакцијама и одговарајуће подршке власти. Стога није чудно да у кризним ситуацијама, када је угрожен

национални банкарско-финансијски систем САД, услед могућег банкротства неке од водећих банака, заседа и иницира одговарајуће мере Национални савет за безбедност.

Снажна, пословно и технолошки офанзивна предузећа (ТНК) јесу: носиоци стабилности и динамике привредног раста, освајања, примене и комерцијализације нових технологија које имају војнобезбедносни значај, стубови система колективне безбедности, у циљном и инструменталном значењу, и носиоци ширења зоне утицаја. Према томе, *треће правило* развојно-безбедносне стратегије, према доминантним и очекиваним кретањима у окружењу, односи се на основни значај предузећа као носиоца развојних и интегративних функција, како у односима са светом, тако и унутар домаћег политичког и економског простора. Савремена искуства у свету упозоравају да не постоји замена за предузеће као носиоца војнобезбедносне стратегије, под претпоставком да је то предузеће својински, организационо, мотивационо и функционално оспособљено за активне и пасивне интегративне и развојне функције.

У нашим условима, на дужи рок, такво предузеће обезбеђује:

- напајање новим технологијама и здравим финансијама;
- интересно прожимање и стабилност односа с другим земљама;
- комерцијализацију домаћих војних програма и технологија;
- ширење тржишног простора, а следствено томе и зоне утицаја националних вредности и културних садржаја.
- претварање историјских хипотека, стечених негативних емотивних набоја и рецидива међуетничких сукоба у потенцијалне такмичарске и креативне импULSE развоја;
- стварање климе добрих пословних обичаја, пословног поверења и правне сигурности.